

ОБМЕЖЕННЯ ВПЛИВУ НА БІЗНЕС КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СКЛАДОВА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Розглянуто систему заходів обмеження надмірного чи незаконного впливу державних органів на діяльність господарюючих суб'єктів у рамках здійснення державного нагляду (контролю). Внесено пропозиції, які спрямовано на реалізацію заходів такого обмеження та посилення відповідальності за незаконне втручання у господарську діяльність.

Ключові слова: державний нагляд (контроль), державний орган, суб'єкт господарювання, перевірки, відповідальність держави (державних органів).

Податкова політика держави, яка є складовою частиною економічної політики, на сучасному етапі спрямована на сприяння активізації розвитку реального сектора економіки й ефективного використання його потенціалу. Загальна стратегія податкової політики повинна включати пріоритетні цілі системи оподаткування та методи їх досягнення [1]. При цьому перспективною повинна бути визнана така податкова політика, і яка здатна викликати не тільки тимчасовий, але й майбутній ефект, яка направлена на обмеження надмірного чи незаконного впливу на бізнес не тільки виключно податкових органів, але й усіх інших контрольно-наглядових органів. Тому при проведенні податкової політики держава повинна обов'язково враховувати інтереси підприємств матеріальної сфери та інших суб'єктів господарювання.

Сьогодні не можна назвати сферу чи галузь економіки, де відсутній державний контроль (нагляд) за здійсненням суб'єктами господарювання господарської діяльності [2, 79]. Однак діяльність держави в рамках її податкової політики у цьому напрямі не може бути визнана задовільною. Мова йде про те, що протягом останніх років все більш гострою й болючою стає проблема перевірок. Перевірки нерідко використовуються різними державними органами для тиску на господарські структури, а їх безпідставність і нескінченність кількості дають підстави вважати, що контролюючі органи без суттєвих обмежень і з надлишком використовують свої права при здійсненні заходів контролю (нагляду) щодо суб'єктів господарювання. Свідчать про це і непоодинокі факти прийняття в результаті перевірок упереджених рішень

про зупинення, припинення роботи підприємств без достатніх на те законних підстав. В інших випадках — при вилученні в ході перевірок оригіналів документів, комп'ютерів, необґрунтованого накладення адміністративно-господарських санкцій, суб'єкти господарювання самі вимушені припинити господарську діяльність. Так, згідно з даними Генерального прокурора України, за останні 1,5 р. у країні проведено більше 3 млн перевірок комерційних структур, припинено діяльність більше ніж 442 тисяч суб'єктів господарювання [3]. Така кількість перевірок суб'єктів господарювання контролюючими органами є одним із головних чинників низького інвестиційного бізнес-клімату України. Більше того, незважаючи на рішучі кроки держави у сфері дерегулювання, досі 88 органів мають контрольні повноваження. Це найбільша кількість серед країн СНД. У той час, як наприклад, у Молдові їх — 56, у Білорусі — 40, в Казахстані — 30 [4]. Видають документи дозвільного характеру в Україні 37 органів. Видають і анулюють ліцензії 34 органи, а має право припинити господарську діяльність 21 орган [5]. Так, наприклад, за даними Черкаської облдержадміністрації на території області діє майже 100 контролюючих органів [6].

Згідно з оцінками Міжнародної фінансової корпорації (IFC), у 2010 р. прямі втрати суб'єктів господарювання на проходження перевірок перевищили 3,2 млрд грн [7]. Від надмірної опіки цих органів бізнес несе збитки, втрачає темпи економічного зростання, структуру і якість внутрішнього валового продукту, а це значить, що ці ж втрати несе опосередковано і сама держава через недобір значних сум податкових платежів.

© Г. Д. Болотова, 2013

Такий стан справ не може лишатися поза увагою і вимагає зміни підходів до контрольно-наглядової функції державних органів — в частині її обмеження. Тому перш за все необхідно суттєво скоротити кількість незаконних дій з боку контрольно-наглядових органів при здійсненні ними своїх повноважень.

Останнім часом державні органи в різних областях України після проведених у 2012 р. нарад, спеціально присвячених цьому питанню, звітують про зменшення адміністративного та запобіжного тиску на підприємців [8]. Але, як показує практика, окремі органи державного контролю (нагляду) нерідко знаходять шляхи обходу обмежень, що встановлені відповідними нормативними актами і проводять перевірки всупереч закону. Наприклад, навіть після прийняття у 2012 р. Закону України «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб — підприємців і юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування і звітності», згідно з яким органам державного нагляду та їх посадовцям було заборонено здійснювати відносно ФОПів і юридичних осіб, що працюють на спрощеній системі, не передбачені цим законом заходи державного нагляду у сфері господарської діяльності [9], знайшлися такі органи, які заявили про те, що його дія на них не розповсюджується, оскільки вони перевіряють «не господарську діяльність, а дотримання вимог законодавства» [10].

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», що був прийнятий у 2007 р. (далі по тексту — Закон № 877), сьогодні фактично втратив свою актуальність, оскільки кількість видів нагляду (контролю), які не регулюються цим нормативним актом, за останніх п'ять років зросла у 2,5 рази, тобто близько двадцяти видів перевірок залишилося поза його рамками [11]. При цьому регламенти проведення перевірок більшої державних органів сьогодні визначаються не законами, а внутрішніми документами різних відомств, а повноваження нерідко перетинаються [7]. Так, одне підприємство можуть перевіряти багато разів з одного і того ж питання, але різні органи. Це, наприклад, стосується ліцензування, господарської діяльності з перевезень вантажів, реалізації лікарських засобів тощо.

Отже, ситуація в цій сфері не влаштовує ні уряд, ні бізнес. Вищенаведене, таким чином, свідчить про актуальність дослідження із зазна-

ченої сфери і вимагає пошуку шляхів обмеження незаконного впливу контрольно-наглядових органів на бізнес.

Дослідження проблем правового регулювання державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності приділяли увагу В. С. Щербина, О. П. Віхров, Ю. Геліч та ін. [12; 2; 13]. У той же час недостатньо дослідженими, як уявляється, залишилися питання обмеження впливу на господарську діяльність контрольно-наглядових органів при здійсненні ними своїх повноважень.

З урахуванням викладеного метою даної статті є визначення основних правових заходів обмеження надмірного та неправомірного втручання державних органів у діяльність суб'єктів господарювання при проведенні заходів державного нагляду (контролю) й посилення відповідальності за незаконні дії у цій сфері.

Безумовно, зменшення впливу органів нагляду (контролю) на господарську діяльність суб'єктів господарювання — це доволі складний процес, який вимагає застосування різних важелів і способів. Діюче законодавство, зокрема Закон № 877, передбачає правові й організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб під час здійснення цих заходів, зокрема, встановлює загальні вимоги до здійснення державного нагляду (контролю) (ст. 4 Закону), регламентує проведення планових і позапланових заходів (ст. 5, 6 Закону), визначає права та обов'язки суб'єктів господарювання (ст. 10, 11 Закону), встановлює порядок відбору зразків продукції і призначення експертизи (ст. 14–17 Закону), передбачає можливість громадського захисту прав суб'єктів господарювання (ст. 20 Закону). Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону № 877 в різних сферах господарювання Кабінетом Міністрів України затверджено критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення господарської діяльності і періодичність проведення планових заходів. Зокрема, Закон № 877 передбачає, якщо не затверджені критерії розподілу суб'єктів господарювання за ступенями ризику їх господарської діяльності, періодичність проведення планових заходів і перелік питань для їх здійснення, то такі суб'єкти господарювання вважаються суб'єктами господарювання з незначним ступенем ризику й підлягають державному нагляду (контролю) не частіше одного разу на п'ять років.

Запровадження зазначених норм вже дало відчутний результат. Так, наприклад, Головне управління Держтехногенбезпеки у Луганській області за 2 квартал 2012 р. відзвітувало, що із появою відповідних критеріїв (постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.2012 р. № 306) зменшилась періодичність проведення планових перевірок для 75 % суб'єктів до одного разу на п'ять років [14]. У той же час на тлі скорочення планових перевірок зросла кількість позапланових перевірок [3].

У цілому Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», безумовно, дав позитивний ефект і спростив ведення господарської діяльності в цілому.

Однак сьогодні він уже не є достатньою та безспірною правовою базою для обмеження впливу на бізнес контрольно-наглядових органів. Перш за все запровадження передбачених ним заходів не змогло повністю вирішити питання щодо обмеження неправомірних дій цих органів. Тому зараз на порядку денний знов винесено питання реформування системи державного контролю в господарській сфері. У зв'язку з цим у Верховній Раді України зареєстровано ряд законопроектів, що передбачають внесення змін до Закону № 877, прийняття яких у значній мірі сприятиме обмеженню надмірного чи незаконного втручання суб'єктів владних повноважень у господарську діяльність підприємств.

Так, урядовим законопроектом від 16.10.2012 р. № 11351 передбачається:

встановити заборону на проведення планових заходів державного нагляду (контролю) щодо одного суб'єкта господарювання протягом календарного року різними органами державного нагляду (контролю). Іншими словами, якщо суб'єкт господарювання на протязі року підлягає перевірці одночасно кількома органами, вони повинні скоординувати свою роботу і здійснити один комплексний захід замість кількох;

доповнити чинний Закон № 877 нормою щодо можливої відмови від проведення позапланового заходу нагляду (контролю) суб'єкта господарювання внаслідок порушення ним вимог законодавства в разі відшкодування суб'єктом господарювання шкоди, завданої ним фізичним, юридичним особам або державі, якщо за допущені порушення не встановлено кримінальної відповідальності;

запровадити механізм зупинення господарської діяльності (виробництва (виготовлення),

реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг) суб'єктами господарювання, що відносяться до середнього та незначного ступеня ризику, виключно за рішенням суду. У той же час підприємства, що належать до високого ступеня ризику, можуть бути зупинені, як і раніше, за вмотивованим рішенням керівника органа державного нагляду (контролю) чи його заступника [15]. Зауважимо, що дана пропозиція законопроекту № 11351 дещо відрізняється від подібної, що була запропонована у законопроекті № 10462, вже прийнятому у першому читанні [16]. Останнім передбачено, що для усіх суб'єктів господарювання зупинення чи обмеження господарської діяльності можливе тільки в судовому порядку за зверненням органа державного нагляду (контролю). Без рішення суду підлягає зупиненню або обмеженню виробництво (виготовлення) або реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг лише у виняткових випадках і за вмотивованим письмовим рішенням керівника органа державного нагляду (контролю) чи його заступника в разі, якщо така діяльність несе загрозу життю і здоров'ю людей, навколишньому природному середовищу, виникнення техногенних ситуацій або пожеж, а також, якщо така діяльність здійснюється за відсутності дозволу на її проведення за умов необхідності такого дозволу, передбаченого законодавством. На нашу думку, дана пропозиція законопроекту № 10462 порівняно з законопроектом № 11351 є більш виваженою. Однак в обох законопроектах слід було би зробити спеціальне застереження щодо комплексних перевірок. В випадках, коли не застосовується судовий порядок, рішення про зупинення діяльності підприємства повинно прийматися не одноособово, а комісією, яка здійснює перевірку.

Законопроект № 10462, крім вищезазначеної, містить ще ряд важливих пропозицій, а саме пропонується заборонити: проведення перевірок за анонімними заявами, дублювання заходів державного нагляду (контролю) різними його органами з одного і того ж питання; вилучення у суб'єктів господарювання оригіналів їх фінансово-господарських, бухгалтерських та інших документів, а також комп'ютерів, за винятком випадків, передбачених кримінально-процесуальним законодавством [16].

Наступним законопроектом (від 22.08.2012 р. № 11101) пропонується викласти у новій редакції ст. 2 Закону «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», якою встановлюються сфери, на які цей закон не поширюється [17]. Як показує практи-

ка, чинна редакція ст. 2 фактично обмежує коло відносин, до яких застосовуються його норми. Нагадаємо, що в чинній редакції Закону № 877 його дія не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів валютного контролю, митного контролю, державного експортного контролю, контролю за дотриманням бюджетного і податкового законодавства та касових операцій, контролю за дотриманням порядку проведення розрахунків, за виробництвом і обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, використанням державного та комунального майна, банківського і страхового нагляду, інших видів спеціального державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку фінансових послуг, державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, телекомунікації, поштового зв'язку, радіочастотного ресурсу України, під час проведення процедур, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також оперативно-розшукової діяльності, дізнання, прокурорського нагляду, досудового слідства і правосуддя, державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки, державного контролю та нагляду в галузі цивільної авіації, державного нагляду (контролю) за дотриманням ліцензійних умов транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподілу, постачання природного газу, зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється ліцензійними умовами провадження господарської діяльності зі зберігання природного газу.

Наслідком дії вищезазваної норми Закону № 877, як зазначається у пояснювальній записці до проекту закону № 11101, є повна неузгодженість діяльності контролюючих органів при проведенні контрольних заходів, законодавче лобювання або встановлення безпосередньо ними зручних, у першу чергу для себе, строків і порядків проведення контрольних заходів, а відтак — ігнорування законних прав та інтересів суб'єктів господарювання [3].

Вищезазваним законопроектом з наявних в чинному Законі № 877 суспільних відносин, на які не поширюються його дія, пропонується залишити лише заходи контролю за дотриманням податкового та митного законодавства, а також процедури, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, заходи з опе-

ративно-розшукової діяльності, дізнання, прокурорського нагляду, досудового слідства і правосуддя, тобто сфери, прямо пов'язані з правопорушеннями в діяльності суб'єктів господарювання, для яких, як виняток, має залишитись спеціальний режим державного нагляду (контролю).

Наведена пропозиція, безумовно, є позитивною. Однак для обмеження впливу контрольно-наглядових органів на бізнес, по-перше, слід було би дати в законі перелік не тих видів відносин, на які він не поширюється, а, навпаки, перелік тих, на які він поширюється. Адже сфера дії того чи іншого закону — це ключове питання, а в Законі № 877 вона сформульована, м'яко кажучи, невдало. Як результат — ні у підприємств, ні у влади немає чіткого розуміння, яка кількість контролюючих органів може перевіряти бізнес. Значна кількість суб'єктів господарювання на момент створення і навіть деякий час у процесі своєї діяльності не володіють інформацією про те, які органи державного нагляду (контролю) і скільки раз можуть прийти до них з перевіркою. Це питання настільки актуальне для бізнесу, що пропонується навіть створити Національний реєстр контролюючих органів, які можуть перевіряти діяльність суб'єктів господарської діяльності. Цю роботу започатковує Федерація роботодавців України [5].

По-друге, важливим напрямом обмеження надмірного впливу слід вважати також впровадження та реалізацію норм законопроекту № 11240 від 20.09.2012 р., яким Уряд пропонує надати Державній службі України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва додаткові повноваження при здійсненні нагляду за додержанням органами державного нагляду (контролю) вимог законодавства під час здійснення відповідних заходів у сфері господарювання шляхом проведення перевірок [18]. Дане відомство, якщо відповідний закон буде прийнято, буде мати змогу не тільки координувати роботу органів державного нагляду (контролю) щодо проведення планових перевірок і одержувати від них інформацію, довідки, документи, матеріали, відомості щодо проведення відповідних заходів у різних сферах господарської діяльності, а і право брати участь у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку в заходах, що будуть проводитися центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, державними колегіальними органами, органами виконавчої влади АР Крим, органами місцевого самоврядування. Таким чином, буде запрова-

джено «моніторинг» діяльності контрольно-наглядових органів, що також є вкрай необхідним.

По-третє, не менш важливо завершити процес розмежування функцій органів державної влади з надання адміністративних послуг і контрольно-наглядових (інспекційних) функцій, як це передбачено розділом V Указу Президента «Про Національну антикорупційну стратегію» від 21 жовтня 2011 р. № 1001/2011. Зауважимо, що даний документ передбачає також в якості основних напрямів зменшення корупційної складової «зменшення адміністративного тиску на підприємців» шляхом «обмеження кількості перевірок з боку податкових і контролюючих органів» [19].

По-четверте, настав час не тільки декларувати, а й оперативнo впровадити в життя вимоги Закону «Про внесення змін до Закону України» «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 1 липня 2010 р., згідно з яким у складі центрального органу виконавчої влади повинен створюватися виключно один орган державного нагляду (контролю) [20]. Донедавна більше десяти міністерств і відомств мали у своєму складі два і більше урядових органи з функціями державного нагляду (контролю). Деякі з них, навіть після прийняття вищевказаного Закону, не надали Держкомпідприємству пропозицій щодо їхнього об'єднання, а окремі — ратували за те, щоб і надалі у їхньому складі було більше одного контролюючого органа.

І останнє. При всій важливості вищевказаних заходів головним, визначальним в системі заходів з обмеження надмірного чи незаконного впливу контрольно-наглядових органів на бізнес, на наш погляд, повинно стати забезпечення принципу взаємної відповідальності держави перед бізнесом, перед кожним підприємцем. Тільки при його належній реалізації будуть створені достатні передумови для попередження порушень у цій сфері суспільних відносин з боку контрольно-наглядових органів. Адже сьогодні суб'єкти господарювання доволі серйозно відповідають за кожне порушення правил (умов) господарювання. Натомість, відповідальність держави (контролюючих органів) перед суб'єктами господарювання — це сьогодні скоріше виключення з правил, ніж правило. Зокрема, про це свідчить сам факт відсутності такої категорії спорів у статистиці судових органів. Більше того, в рамках держави не ведеться облік збитків, завданих підприємствам в результаті надмірного чи

незаконного впливу, фіксується лише загальна кількість заходів. Скільки втрачає бізнес, а відповідно й держава, через надмірне та неправомірне втручання в господарську діяльність сьогодні ніхто не може реально оцінити.

Реалізація всіх вищевказаних заходів сприяла би не тільки зміцненню законності та правопорядку у відносинах бізнесу з державою, а й досягненню значного економічного ефекту. Що ж стосується подальших досліджень в цьому напрямку, то необхідно більш ґрунтовно зосередитися на проблемі відповідальності держави (державних органів) перед суб'єктами господарювання в разі завдання їм збитків, що виникли внаслідок незаконних рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень у процесі контрольно-наглядової діяльності.

Список використаних джерел

1. Податкова політика держави, її напрями [Електронний ресурс] : офіційний портал Державної податкової служби України. — Режим доступу : http://sts.gov.ua/?showHidden=1&art_id=98713&cat_id=98051&ctime=1202823726546.
2. Віхров О. П. Організаційно-господарські зобов'язання з контролю (нагляду) за господарською діяльністю / О. П. Віхров // Вісник Інституту економіко-правових досліджень НАН України. — 2011. — № 1. — С. 77–82.
3. Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» щодо встановлення обмежень у діяльності контролюючих органів : Пояснювальна записка до проекту закону від 22.08.2012 р. № 11101 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=44176.
4. В органах виконавчої влади має залишитися один контролюючий орган — сьогодні набув чинності відповідний закон [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://chp.com.ua/all-news/item/9542-v-organah-vikonavchoi-vladi-maie-zalishitis-odin-kontrolyuyuchij-organ-sogodni>.
5. Скорочення органів контролю бізнесу продовжиться [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fru.net.ua/ckorochennya-organiv-kontrolyu-biznesu-prodovzhitsya>.
6. Райков Б. Зменшення тиску правоохоронних і контролюючих органів на бізнес — одна з основних задач і для влади, і для самого бізнесу [Електронний ресурс] / Б. Райков. — Режим доступу : <http://www.fru.net.ua/boris-rajkov-zmenschennya-tisku-pravooxonnix-i-kontrolyuyuchix-organiv-na-biznes>

%E2%80%93odna-z-osnovnix-zadach-i-dlya-vladi-i-dlya-samogo-biznesu.

7. Федерация роботодавців України створює реєстр держорганів, які можуть перевіряти підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fru.net.ua/federaciya-robotodavciv-ukraini-stvoryuye-reyestr-derzhorganiv-yaki-mozhut-pereviryati-pidpriyemstva/>.

8. Головна задача сьогодення — зменшення тиску на бізнес, органи місцевого самоврядування і громадські організації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lugansk-ditb.gov.ua/last-news/news-51>.

9. Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб — підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування та звітності : Закон України від 23.02.2012 р. № 4448-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 24. — Ст. 904.

10. Щодо функцій Державної інспекції України з безпеки на наземному транспорті : Лист Державної інспекції України з безпеки на наземному транспорті від 05.09.2012 р. № 3349 // Бухгалтер. — 2012. — № 40. — С. 9.

11. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V // Офіційний вісник України. — 2007. — № 44. — Ст. 1771.

12. Щербина В. С. Державний нагляд (контроль) у сфері господарювання: удосконалення правового регулювання / В. С. Щербина // Юрист України. — 2011. — № 2. — С. 30–33.

13. Гелич Ю. Механізм захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання під час контрольно-наглядової діяльності органів державної влади України / Ю. Гелич // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 65–69.

14. Зменшення тиску правоохоронних і контролюючих органів на бізнес — першочергова задача [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kontakt-mk.org.ua/?p=1550>.

15. Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання : Проект закону від 16.10.2012 р. № 11351 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=44688.

16. Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (щодо впорядкування перевірок суб'єктів господарювання) : Проект Закону від 14.05.2012 р. № 10462 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=43361.

17. Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» щодо встановлення обмежень у діяльності контролюючих органів : Проект закону від 22.08.2012 р. № 11101 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=44176.

18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Проект закону від 20.09.2012 р. № 11240 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=44449.

19. Національна антикорупційна стратегія : Указ Президента України від 21.10.2011 р. № 1001/2011 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 83. — Ст. 3020.

20. Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» : Закон України від 01.07.2010 р. № 2399-VI // Офіційний вісник України. — 2010. — № 57. — Ст. 1936.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2012 р.